

Μνήμων

Τόμ. 12 (1989)

Ο ΔΙΠΛΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.432](https://doi.org/10.12681/mnimon.432)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΟΛΙΤΗΣ Α. (1989). Ο ΔΙΠΛΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ. *Μνήμων*, 12, 232–234.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.432>

Ἡ ἀρχειοθέτηση τῶν ἀκινήτων μνημείων καὶ τῶν ἱστορικῶν-ἀρχαιολογικῶν χώρων θὰ ὀλοκληρωθεῖ μὲ τὴν ἐγγραφή στὴ μνήμη τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ τοῦ συνόλου τῶν δεδομένων, δηλαδή τῶν ἐπιλεγμένων σύμφωνα μὲ τὸ Ἀπογραφικὸ Δελτίο Πληροφοριῶν. Σ' αὐτὴ τὴ φάση θὰ ἐνταχθεῖ στὸ Ἀρχεῖο τὸ ὑλικὸ ποῦ εἶναι ἤδη συγκεντρωμένο στὶς Ἀρχαιολογικὲς Ἐφορίες καὶ τὶς Διευθύνσεις τοῦ ΥΠΠΟ, καθὼς καὶ σὲ ὀρισμένες Δημόσιες Ὑπηρεσίες, Α.Ε.Ι., Ἰδρύματα Ἐρευνῶν κλπ., ποῦ καταρτίζουν ὁμόλογα ἀρχεῖα. Ἐπειδὴ ὁ ὄγκος τοῦ ἀντικειμένου εἶναι ἀνυπολόγιστος αὐτὴ τὴ στιγμή —δεδομένου ὅτι δὲν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ τὸ ὑπάρχον Μητρώο τῶν Μνημείων— ὁ χρόνος περάτωσης τοῦ ἔργου, ὅσον ἀφορᾷ τουλάχιστον στὰ γνωστὰ μνημεῖα καὶ χώρους, εἶναι ἄγνωστος. Ὡς πρὸς τὰ νέα δεδομένα, τὸ Ἀρχεῖο θὰ ἐνημερώνεται συνεχῶς. Ἡ ὀργάνωση τοῦ ὅλου ἔργου ὑπολογίζεται νὰ ὀλοκληρωθεῖ μέχρι τὸ 1990, μὲ ὅλες τὶς ἐπιφυλάξεις ποῦ προκύπτουν ἀπὸ παράγοντες μὴ ἐλεγχόμενους ἀπὸ τὴν Διεύθυνση Ἀρχείου Μνημείων.

ΛΗΔΑ ΜΟΣΧΟΥ-ΤΣΙΩΜΗ

Ο ΔΙΠΛΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ

Το ὅτι τα ἀρχεῖα ἀποτελοῦν μια ἀπὸ τὶς κυριότερες πηγές τῆς ἱστορίας, εἶναι πια κοινὸς τόπος — το ἀναφέρουν ὡς καὶ τα σχολικὰ ἐγχειρίδια τώρα. Σ' αὐτὰ θὰ ἀναζητήσῃ ο ἱστορικὸς τα δεδομένα, τὶς μαρτυρίες, τα ὅσα θὰ του ἐπιτρέψουν νὰ παραμερίσει τοὺς μύθους ποὺ σκοτίζουν τὴ γνώση, καὶ νὰ καταλάβει τὸ πὼς ἦταν κάποτε τα πράγματα.

Μονάχα ποὺ αὐτοὶ οἱ κοινοὶ τόποι μας κάνουν συχνὰ νὰ λησμονοῦμε πὼς τα ἀρχεῖα δὲν συγκροτήθηκαν γιὰ νὰ διευκολύνουν τὸ ἐπάγγελμά-μας. Δὲν φτιάχτηκαν μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ μέλλοντος, οὔτε, πολὺ περισσότερο, τῆς ἀναδρομικῆς-τοὺς χρήσης· φτιάχτηκαν γιὰ νὰ διατηρήσουν μιαν ἄλλου τύπου μνήμη, ὄχι τὴν ἱστορικὴ. Ἀν τα πιστέψουμε γιὰ τὸ μαγικὸ κουτί τῆς Πανδώρας ὅπου φυλάγεται ἀτόφια ἡ ἱστορία, ἀν νομίσουμε πὼς ἀρκεῖ νὰ βουτήξουμε βαθιὰ στὸ βυθό-τους καὶ ν' ἀνασύρουμε στὴν ἐπιφάνεια τα ὅσα πλούτη βρήκαμε, κινδυνεύουμε νὰ μας παρασύρουν οἱ δίνες τῆς δικῆς-τοὺς λογικῆς. Γιὰ νὰ τὶς ἀποφύγουμε, θὰ πρέπει νὰ προΐδαστοῦμε γιὰ τὸν βυθό-τους προτοῦ καν βουτήξουμε.

Ἀς πιάσουμε λοιπὸν τὸ νήμα ἀπὸ τὴν ἀρχή. Τι εἶναι τὸ ἀρχεῖο μιᾶς δημόσιας, λόγου χάρι, υπηρεσίας; Εἶναι βέβαια ἓνα τμήμα ὅπου ἔχει μεταφερθεῖ ὅ,τι ἐμφανίζει μειωμένο πρακτικὸ, καθημερινό, ενδιαφέρον, ὅπως τὸ παλιὸ βιβλίον τοῦ ταμείου, οἱ κατὰ καιροὺς διαταγές τῶν ἀνωτέρων, ἐγκύκλιοι, αποφάσεις, κάποια πρωτόκολλα ποὺ ἐκλείσαν — ὅ,τι τελοσπάντων δὲν εἶναι πια σὲ χρῆση καὶ παραμερίζεται, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ πεταχθεῖ στὰ ἀχρηστά.

Ἐτσι ὁ ὄγκος, ὁ πλοῦτος, ἡ υφὴ αὐτοῦ τοῦ ἀρχείου, θὰ εἶναι ἀνάλογα μὲ τὴ γραφειοκρατικὴ συνείδηση τῆς υπηρεσίας· γιὰτί, ἀκριβῶς, μιὰ ἀρκετὰ ἀναπτυγμένη γραφειοκρατικὴ συνείδηση καὶ καταγράφει ἀλλὰ καὶ διατηρεῖ — ἐνῶ μιὰ μειωμένη ξεκαθαρίζει εὐκόλα καὶ δὲν διστάζει νὰ πετάξει.

Τα ίδια θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε και στα ιδιωτικά αρχεία, μόνο που εδώ τον καθοριστικό ρόλο τον έχει περισσότερο μια συναισθηματική συνείδηση. Τί είναι το αρχείο του Καβάφη, του Σεφέρη; Τα συρτάρια του γραφείου-τους. Ὅτι δεν πέταξαν παρά το φύλαξαν για τον άλφα ή τον βήτα λόγο: η παλιά μορφή ενός ποιήματος, που κάποια στιγμή βγήκε καλύτερο ή δεν βγήκε καθόλου, γράμματα φίλων, λογαριασμοί του ράφτη είτε του ηλεκτρικού, άχρηστες πια ταυτότητες, το παλιό μπλοκ των τηλεφώνων.

Λοιπόν, τα αρχεία περιέχουν μια διπλή πραγματικότητα, του παρόντος και του απόντος, του φυλαγμένου και του πεταγμένου. Και η αλήθεια-τους, ως εκ τούτου, είναι διπλή, έχει, σαν τη σελήνη, τη σκοτεινή και τη φωτεινή-της πλευρά: κοντά στην αλήθεια της παρουσίας, στέκεται κι η αλήθεια της απουσίας.

Ένα, αυτό. Δεύτερο, η υφή της παρουσίας. Γιατι τη στιγμή που καταγράφεται ένα περιστατικό διαθλάται, καθώς περνά από το ένα υλικό στο άλλο, από την καθημερινή ζωή στην αποτύπωσή-της στο γραμμένο χαρτί. Διαθλάται, στρεβλώνεται, συχνά μάλιστα κατατεμαχίζεται σε λογίων λογίων αρχεία: από τον γάμο ο ληξιαρχος καταγράφει μονάχα τα ονόματα και την ημερομηνία: τα τραγούδια που τραγουδήθηκαν θα τα αναζητήσουμε αλλού, σε κάποιο λαογραφικό αρχείο, τα έξοδα του γάμου καταχωρήθηκαν σε κάποια τεφτέρια, οι φωτογραφίες κρεμάστηκαν στο σαλόνι, αλλά ίσως και να σώθηκαν στο αρχείο του φωτογράφου — και πάει λέγοντας.

*

Από αυτή τη διάθλαση, ίσως το σημαντικότερο να είναι η αλλαγή που υφίσταται μία σημαντική παράμετρος, ο χρόνος.

Με την καταγραφή, η υφή του χρόνου μετατρέπεται. Παγώνει, κοκκαλώνει, όπως η κίνηση όταν φυλακίζεται στο κουτί του φωτογράφου. Στη θέση της διάρκειας έχουμε τώρα τη στιγμή.

Έτσι η απλή αρχειακή μαρτυρία δεν είναι ιστορία, όπως η φωτογραφία δεν είναι ο άνθρωπος. Για να γίνει, χρειάζεται η γνώση και η φαντασία που αναπλάθει, χρειάζεται ο ιστορικός να ανασυνθέσει με τον νού-του ποικίλες πληροφορίες, να πλέξει τα φυλαγμένα με τα πεταγμένα, να δώσει στη μαρτυρία ζωή, κίνηση, χρόνο — να την κάνει πάλι παρόν. Πάνω στο παρατημένο στο τραπέζι του φίλου φιλμόχαρτο, δεν βλέπουμε παρά ένα αγνό κοριτσόπουλο: τα χαρακτηριστικά-του θα πάρουν άλλη υφή, διαφορετικό φως, αν πρόκειται για τη μάνα του φίλου-μας μικρή, για την ηθοποιό τάδε, ή για κάποια άγνωστη που την τουφέκισαν άξαφνα σε δισεκατο χρόνια.

Στα αρχεία λοιπόν ο χρόνος φυλάγεται μονάχα σε μιά-του μορφή, τη στιγμιαία. Στο ληξιαρχικό βιβλίο σημειώνεται, κάθε φορά, η χρονολογία γέννησης, σ' άλλο βιβλίο οι γάμοι, σε τρίτο οι θάνατοι. Σ' ένα νοταριακό βιβλίο σημειώνεται η μέρα της αγοραπωλησίας, η μέρα της διαθήκης, η μέρα της δωρεάς. Η στιγμή, οι στιγμές: η ροή του χρόνου έχει διαλυθεί.

Όμως για να κάνουμε ιστορία πρέπει να την ανασυνθέσουμε: να βρούμε δηλαδή τρόπο ώστε ν' αθροίζονται οι στιγμές.

Και ξέρουμε από τα μαθηματικά πως μονάχα των ομοίων η άθροιση δίνει νόημα. Πρέπει λοιπόν ν' αναζητήσουμε αρχεία που να επιτρέπουν τέτοιου είδους προσθέσεις, ν' αναζητήσουμε, μ' άλλα λόγια, αρχειακές σειρές. Ληξιαρχικά βιβλία από το 1860 ως σήμερα — μάλιστα. Μπορούμε τότε να δούμε και άλλου τύπου πληροφορίες, που να εμπεριέχουν τη διάρκεια — συχνά άσχετα με τη βούληση του αρχειονόμου. Όχι πια

απλές στιγμιαίες καταγραφές γεννήσεως, παρά την αυξομείωση του αριθμού-τους κατά χρόνο, κατά δεκαετίες, κατά γενιές. Ένας καινούριος χρόνος άλλης υψής, ο χρόνος της ιστορίας.

Από αυτό το σημείο ο δρόμος είναι ανοιχτός — και το κουτί της Πανδώρας, ενδεχομένως. Συγκρίνοντας τους ρυθμούς των γεννήσεων με τους ρυθμούς της αύξησης γενικά του πληθυσμού μιας αστικής περιοχής, μπορούμε να συναγάγουμε τους ρυθμούς αστυφιλίας. Και βέβαια αστυφιλία, ή το ομόλογο, εγκατάλειψη της υπαίθρου, σημαίνει συνήθως αλλαγή των παραγωγικών διαδικασιών — ανοιχτήκαμε έτσι σε πληροφορίες που ούτε στιγμή δεν πέρασαν από τον νου του ληξιαρχου. Το ίδιο κι αν παρατηρήσουμε τις ημερομηνίες γεννήσεως στο ληξιαρχικό βιβλίο, και καταστρώσουμε έναν νοητό πίνακα με τις αντίστοιχες πιθανές ημερομηνίες συλλήψεως, προκειμένου να εννοήσουμε το αν και πόσο μια συγκεκριμένη κοινωνία τηρούσε την αποχή που επιβάλλουν οι θρησκευτικοί κανόνες για ορισμένες περιόδους του χρόνου, τις σαρακοστές του Πάσχα και των Χριστουγέννων. Αν αναζητάμε δηλαδή να προσεγγίσουμε τη θρησκευτικότητα μιας κοινωνίας και τις μεταβολές-της μέσα στον χρόνο.

Όπως επίσης μελετώντας συνολικά τα ποσά που αφήνει ο κόσμος με τις διαθέκες για αγαθοεργίες, μπορούμε να ξεφύγουμε από το στιγμιαίο της κάθε μιας, και να αναχθούμε στη χρονικότητα, και λοιπόν την ιστορικότητα της ελεημοσύνης. Μήπως εντείνεται το φαινόμενο σε δύσκολες περιόδους, σε περιόδους πολέμων ή επιδημιών; Μήπως δηλαδή η συμμόρφωση με κάποιες ηθικές προτροπές συμβαδίζει με το φόβο του θανάτου; Και αυτός ο φόβος του θανάτου με ποιές μορφές εμφανίζεται;

Αρχίζοντας από τις δικαστικές αποφάσεις μπορούμε να φτάσουμε ως την εγκληματικότητα. Πότε αυξάνει, πότε μειώνεται, σε ποιες κοινωνικές ομάδες παρουσιάζει έξαρση κατά εποχές; Ή, από τη σχολαστικότητα ενός πρωτόκολλου, στο βαθμό γραφειοκρατικής ανάπτυξης — και δεν είμαι από εκείνους που θεωρούν αποκλειστικά αρνητικό παράγοντα τη γραφειοκρατία: την συνυπολογίζω στους δείκτες για τον ρόλο της γραπτής επικοινωνίας.

Φυσικά θα μπορούσαμε να προσθέσουμε πολλά ακόμα — αλλά όσα είπαμε εικονογράφησαν, νομίζω με το παραπάνω, την άποψη που θέλω να παρουσιάσω. Ιστορία είναι η διαχείριση του παρελθόντος χρόνου, και ο παρελθών χρόνος για να εννοηθεί πρέπει να ανασυνταχθεί. Στα αρχεία ο χρόνος βρίσκεται τεμαχισμένος, στιγμιαίος.

Πάνε κοντά δεκατρία χρόνια που μάθαμε με τρόπο οδυνηρό — αλλά η ρίζα της γνώσης βρίσκεται πάντα στην οδύνη, έτσι όρισε για τους θνητούς, αιώνες τώρα, ο Δίας — μάθαμε λοιπόν πώς τό διαρκές μπορεί να μετατραπεί σε στιγμιαίο.

Η δουλειά του ιστορικού είναι ακριβώς η αντίστροφη, η μετατροπή του στιγμιαίου σε διαρκές.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ